

Děs a bída UP poosmě – Nevěřte nikomu, komu je přes 30 a není na WoSu!

Motto: „Formulace ekologických hypotéz sahá od naprosto stupidních až po ty, které přinášejí hluboký vhled do problému. ... Okrajově informativní hypotézy typu „Hnízdění úspěch bude stoupat s velikostí lesní plochy“ mohou naznačit, jaký proces za sledovaným jevem stojí, když je někdo publikuje poprvé, ale sotva stojí za 200 řádků v časopise – a už vůbec ne za 20 stran, což je typické –, když o nich někdo píše podesáté, pojedenačty, podvanácté... Příliš velká část ekologického výzkumu probíhá pod nálepkou „Já taky!“. Navzdory desítkám předešlých studií potravy jelena v jiných státech a sezonách se můžeme setkat s rozvláčným ekologickým článkem, který začíná slovy „Podzimní potravní zvyky jelence běloocasého zatím ve státě Maine nikdo nestudoval, proto jsem...“. Ověření nálezů předešlých studií je žádoucí a o tom, nakolik je studovaný jev obecný, je dobré vědět, a tak si taková práce možná i zaslouží být publikována jako krátká zpráva. Standardem v ekologii je však další zdoluhavý článek, plný vaty, která přidává jen málo k tomu, co už bylo o tématu X u druhu Y v oblasti Z napsáno v tuctech jiných publikací...“

R. J. O'Connor 2000: Why ecology lags behind biology. *The Scientist* 14: 35–37

Kvalitním absolventem se student nestává jen tím, že projde houštím přednášek a peklem zkoušek. Snad ještě důležitější roli hraje zpracování bakalářské a diplomové práce. Nejde o to, že by mu v praxi bylo diplomové téma k něčemu samo o sobě (to sice může být, ale spíše vzácně). Řešení zadaného výzkumného tématu by totiž mělo studenta naučit všeobecným dovednostem, které potřebuje úplně každý obyvatel dnešní informační společnosti – sledovat literární a jiné mediální zdroje, kriticky je analyzovat, získávat vlastní data, prezentovat výsledky, argumentačně přesvědčovat atd. I proto je výběr školitele významný a může mít dalekosáhlé následky pro budoucnost absolventa.

Jak si vybrat školitele?

Výstížnou odpověď na tuto otázku přesně uvádí T. Opatrný (viz ŽUP 9/č. 3, str. 6). Zde bych rád zdůraznil pár dalších důležitých aspektů (bez nároku na úplnost).

Akademický titul by při výběru školitele neměl hrát roli vůbec. Vzhledem k tomu, jak gumová jsou kritéria na jejich udělování, říká titul u odborných schopnostech nositele v České republice velmi málo (sám titul používám jen „pasivně“ – např. když mi jej redakce ŽUP ke jménu zavile připsuje).

Má-li mít diplomová práce solidní úroveň, musí jí věst školitel, který má s podobnou prací – tedy výzkumem – zkušenost. Odborníkem se člověk samozřejmě nestává tím, že si přečte o výsledcích ostatních. Odborníkem se člověk stává pouze tím, že 1. sám aktivně badá a 2. badá úspěšně. Stejně jako se schopnost opravdu dobře běhat nepozná u obecních přeborech, ale na olympiádě, tak se schopnost úspěšně a kvalitně

badat nepozná podle publikací v lokálních časopisech. Základním a neoddiskutovatelným kritériem jsou impaktové (IF) časopisy. Jednoduše proto, že každý kvalitní časopis má svůj IF. Bude-li vám tedy potenciální diplomový vedoucí tvrdit, že publikuje kvalitní výsledky v přírodovědném časopise, který je dobrý či dokonce prestižní, ale nemá IF, můžete se mu s klidným srdcem vysmát. Stále jsme bohužel v situaci, kdy mnozí vnímají publikování v časopise XY jako úspěch, zatímco být podepsán pod článkem v téměř periodiku považují ti, kdo v oboru něco znamenají, spíše za ostudu. IF je důležitý ne proto, že se počítá z průměrné citovanosti článku v daném časopise, ale proto, že čím vyšší IF, tím větší konkurence od ostatních autorů (a často i vyšší podíl odmítnutých rukopisů). Ty méně kvalitní se recenzními řízeními propadají z kvalitních vysoce impaktových časopisů do nekvalitního impaktového detritu. Právě tento tvrdý selekční proces je zárukou kvality.

Kvantita nemůže nikdy nahradit kvalitu. Zjistíte-li, že jeden potenciální vedoucí má 100 článků, zatímco druhý má „jen“ 10 článků, nemůžete z toho vyvodit, že ten první je „lepší“ než ten druhý – často to bývá právě naopak. I proto se nezajímáte o celkový počet článků, ani celkový počet impaktových článků. Věnujte pozornost tomu, v jakých časopisech váš potenciální vedoucí publikuje a především citovanosti jeho prací (samozřejmě s ohledem na stáří článku!). Je úplně jedno, jestli někdo publikoval v časopise s IF 0.3 (tedy v kategorii lidově známé jako „Loseriana & Niemandiana“) článků deset, padesát, nebo sto. Takovéto „levné“ body za snadné proklouznuté recenzním řízením se nepočítají. Pokud se vašemu potenciálnímu

vedoucímu nepodařilo publikovat v časopisech, které jsou v rámci jeho oboru na „špičce“ (tj. třeba v horní čtvrtině časopisů s nejvyšším IF v rámci oboru), jeho její práce asi za moc nestojí.

Důležitá je samozřejmě novost tématu. Opakování již vybadaného je přijatelné – ale v žádném případě by nemělo být samozřejmostí! – v tématech bakalářských a diplomových prací. Naopak je trapné, aby články typu „já taky!“ (viz motto) dominovaly v pracích disertačních, habilitačních a profesorských (viz ŽUP 17/č. 6, str. 8 a 17/č. 7, str. 7–8). I proto se hodí prolustrovat si potenciální školitele na WoS, jak to doporučuje T. Opatrný ve výše zmíněném textu (viz také ŽUP 9/č. 5, str. 5).

Zvláště opatrný bych byl, když vám bude potenciální školitel tvrdit, že články na WoS sice nemá, ale 1. zaručeně dělá na tématu, kterým za chvíli prorazí do světové špičky a/nebo 2. se tomu tématu věnuje sám na celém širém světě, a proto, že v oboru už nikdo další nedělá, není citován (je to na hranici uvěřitelnosti, ale i s takovýmto názorem jsem se už setkal!). Ad (1): Nevěřte na geniální outsidersy, typicky to jsou žvanilové, kterým chybí přehled v oboru i sebereflexe. Ad (2): Pamatujte: věda není o jednotlivostech, ale obecnostech. Žádné téma, které si zaslouží badatelskou pozornost, nemůže nenavazovat na jiná témata a nemůže nemít dopad na příbuzné obory. Jak třetě píše J. Hošek v nedávno vydané knížce Saola: „Pokud se ve vědě kolem nějaké otázky rozhostí mlčení, neznamená to, že je zodpovězena, ale že prostě nikoho nezajímá“.

Pochopitelně existují popisná témata výzkumu, jehož výstup nebude kromě autora už nikoho dalšího zajímat. V zelené biologii jde o popisné práce typu „Květena Jindřichohradištska se zvláštním zřetelem k okolí Kardašovy Řečice“. Netvrdím, že by takové práce neměly vznikat, ale to, že by zásadně neměly vznikat na univerzitách, a už vůbec ne na univerzitách, které chtějí patřit mezi výzkumné univerzity (poněvadž popisné práce tak jako tak vznikají v rámci biologických olympiád na gymnáziích). Zvolením tématu podobné kategorie jako studenti ztrácejí čas, nic nového se nenaučíte a v praxi se těžko uplatníte.

Hlavní autor, spoluautor, nebo „do poděkování“?

V okamžiku, kdy výsledkem vaší práce se školitelem je něco zajímavého a publikovatelného, může začít noční můra, s níž se snad setkal každý badatel – problém spoluautorství. Vědci jsou cháska ješitná a o autorství se buď dělit nechťejí, nebo je naopak nabízejí – samozřejmě ne z lásky k bližnímu, ale kvůli oplacení (mimořadně, právě proto je nutné brát při hodnocení uchazečů o akademické tituly ne počet článků, ale i řadu dalších doplňujících ukazatelů včetně počtu spoluautorů – viz ŽUP 17/č. 7, str. 7–8). Nepřekvapivě dochází ke konfliktům, kdy se jména přesouvají nejen v seznamu autorů, ale i mezi kolonkou „autoři“ a „poděkování“. Kromě jasného a všeobecně uznávaného pravidla „Kdo píše rukopis, je prvním autorem, bez ohledu na jeho ostatní příspěvek ke studii“ badatelé v dalších otázkách autorství často tápou.

Přitom existuje vodítko – „Uniform Requirements for Manuscripts Submitted to Biomedical Journals“ – které jasně specifikuje, jaký přínos pro spoluautorství stačí, a jaký ne (<http://www.icmje.org/index.html>). Stručně shrnuto: **Za autora se považuje ten, kdo k dané studii významně myšlenkově přispěl, tedy vymyslel hypotézu a designoval experimenty, získával a analyzoval data**

Pár slov o Žurnálu UP

Žurnál UP se dožil sedmnáctého ročníku. Je dítkem Listopadové revoluce na naší univerzitě a během let změnil svůj vzhled i obsah. Z původního dvoulistového oznamovatele směrnic, pokynů a různých akcí fakultám a pracovním se proměnil v informační prostředek víceméně ustáleného obsahu a z hledu. Jeho účel se však během let nezměnil – být pojítkem mezi fakultami, pracovišti, veřejností, prostředkem vlnivé a přátelské otevřenosti. Přispívají do něj pracovníci univerzity obce – akademičtí i neakademičtí, občas i studenti. A to dobrovolně, bez honoráře. Patří jim za to dík. V dnešní době všeobecného honu za peněží to něco znamená.

Žurnál je „podnikovým“ časopisem UP. Od svého vzniku však funguje v podstatě nezávisle, bez jakékoli cenzury ze strany vedení univerzity. Jistá autocenzura tu ovšem působí, jakpak by ne. Vždyť v redakci a redakční radě ŽUP jsou lidé, kteří svou alma mater mají rádi, těší se z jejich úspěchů a záleží jim na jejím dobrém jménu.

Žurnál otiškuje prakticky všechno, co jeho redakce dostane a týká se naší univerzity. Je tedy určitým měřítkem a obrazem ochoty univerzity obce ke komunikaci, její vůle nebyť v izolaci, oslovit veřejnost a dozvědět se, co se děje na fakultách, pracovištích a dalších složkách UP. Vážíme si toho, že se v Žurnálu objevují práce jen častěji články akademických funkcionářů. Čtenáře může zajímat, že Žurnál je rozeslán Ministerstvu školství, vysokým školám, olomoucké radnici, krajskému úřadu, regionálním médiím, místním gymnáziím a dalším institucím. Stává se, že zpráva v Žurnálu je podnětem a uplatní se v tisku, rozhlasu nebo televizi. Nemělo by se ale stávat, že redakce ŽUP se dovidá o nějaké události na UP až ze státních médií.

Žurnál je vlastně kronikou porevolučního vývoje UP. Šestnáct svazků dosud vydaných ročníků (každý o cca 32 číslech) a uložených v Archivu UP může být zdrojem informací historikům českého vysokého školství o skvělém rozvoji i problémech naší univerzity v podmínkách svobodného a demokratického státu.

Všichni víme, že univerzita je svou podstatou, historicky, institucí konzervativní. Ctí tradici a ke změnám a novotám přistupuje zdrženlivě a spíše váhavě. Jáká je to výhoda či nevýhoda v prostoru evropských vysokých škol, vědí patrně ti, kdo porovnávají funkční strukturu a úroveň naší alma mater se zahraničními univerzitami. Nerozhodne se někdo z povolanych o tom napsat? Žurnál by uvalil více článků o výsledcích kateder, ústavů, klinik i ostatních pracovišť UP na poli modernizace, inovace, stylu řízení, o pracovní produktivitě a kvalitě dosažených výsledků, o zkušenostech ze zahraničních stáží, o úspěších jednotlivců a skupin ve vědách a umění, sportu atp. Byly by určité povzbudivé a leckde i radostné.

Chťel bych ještě říci, že doba nedostatku příspěvků v Žurnálu již minula. Naopak, obě redaktorky mívají leckdy problém, jak do chystaného čísla vměstnat texty s neodkladným, opravdu aktuálním obsahem. Stále ovšem trvá nouze o příspěvky napsané čtivě, srozumitelně, bez použití slovní vaty, suchého jazyka či dlouhých, mnohařádkových souvětí. Není v možnostech redakce všechny texty vždy přepracovávat, v krajních případech je lze pouze krátit. Ostatně i drobná úprava a redakční krácení textu budi mnohdy nevoli a zvyšuje některým autorům krevní tlak.

Proč jsou studenti stále méně gramotní?

Nejdříve bych chtěl odmítnout argumenty typu – to za našich mladých let nebyvalo... aby student nevěděl to či ono. V očích a představách starých bývali mladí skoro vzdýčky horší, než bývali oni ve svých mladých letech. Daly by se shledat důvody, proč si staří tohle myslí; důvody povětšinou subjektivní, o nic objektivního se neopírající. Diskuse na tohle téma představuje mezigenerační seriál tekoucí novodobou historií už stovky let.

V oné diskusi se objevil nový fenomén. Vlastně ne úplně nový, existoval vždycky. Nová je jeho kvantita. Tou je skutečnost, že demografie vzdělávání nabírá v posledních několika málo desítkách let tempo přírůstků studentů na středních i vysokých školách předtím nebývalé. Česká postkomunistická společnost tím reaguje na jisté objektivní potřeby vyvolané nutností dohánět západní svět – ale také na důvody politické, ve snaze napodobovat jisté znaky společenského dospívání, považované za parametry demokracie; s plánováním společenských potřeb se z vaničky se špinavou vodou vylévá i dítě racionálního řízení. Jakkoli je dnes každý třetí Čech manažerem absolvovalším kratší či delší kurz žvandání o managementu, slovo řízení působí staromilsky až zpátečnický. Kolik potřebuje společnost jakých odborníků? – to je otázka, kterou si zakazuje vyslovit i ministerstvo školství a tělocviku, za

produkcí takových odborníků odpovědné. Oficiální filozofie zřejmě říká, že tuto potřebu určí trh. Samozřejmě za několik let, snad pět, snad deset či dvacet. Je to podobné, jako když se generálové připravují na příští válku, využívající poznatků z války minulé.

Vzdělávací politiku, pokud jde o její demografickou část, určuje konfrontace dvou procesů – zájem o studium toho kterého oboru na jedné straně a kapacity škol, vzdělávání nabízejících, na straně druhé. České vysoké i střední školy dnes ještě předstírají, že uchazeče o studium testují; jejich znalosti a schopnosti. Pravda je taková, že testování probíhá jenom v té míře, v jaké to dovoluje převis poptávky nad nabídkou. Pro oba typy škol je rozhodujícím kritériem potřeba naplnit jejich kapacity; proto vezmou všechno, aby svou kapacitu využili. Existence soukromých škol způsobuje, že selekce podle kvality uchazečů se stává fikcí, o výběru se mluví jenom proto, aby to nevypadalo tak zoufale.

Objektivní důvody dnešní situace podává pohled na inteligenci křivku; na vzájempodobnostní rozdělení inteligence v populaci uchazečů o studium. Rozdíl oproti minulosti je podstatný; kde se ještě před sto lety pracovalo se subjekty z pravého konce škály, s oblastí jedinců s vysokou inteligencí, musí dnešní vysoké školy sahat k průměru, a střední školy až hluboko do oblasti podprůměrných. Protože mít dostatek studentů je pro školy otázkou života a smrti, musí nutně snižovat požadavky na studenty kladené. Nemohou si dovolit zbavovat se jich. Rozdělení populace uchazečů o studium podle inteligence je velice blízké jejímu rozdělení podle schopnosti abstraktně myslet. Ta pozitivně koreluje se vztahem k matematice a disciplinám přírodovědným a technickým, které matematika a logika podporují. Tím, že střední i vysoké školy nabírají uchazeče z oblasti nezájmu o matematiku a logiku, klesá i zájem o studium na školách, kde je talent u abstraktnímu myšlení nutností. Už několik let školy takový nezajem registrují. Zatímco se koná nával na školy abstraktně nenáročné, na práva, psychologii a nejrůznější studia humanitní, která úspěšně zvládnout si troufá i nevalný žák, obory s ingerencí matematiky a logiky zejí prázdnotou. Manifestuje se to dokonce i nezajmem o studium matematiky a přírodních věd v samotných učitelských oborech. S jistým časovým odstupem se to nutně podepíše na klesající kvalitě učitelů, kterážto sestupná spirála se bude dále roztlačet. Pořád ještě se ze slovníku nevytratil pojem elita. Jde o slovo používané v jistých kontextech – třeba elita politická. Myslím, že už nikdo nespojuje s takovou elitou pojem elita intelektuální. Jde o elity finanční a razantní bažením po moci. Časem bude jistě docházet k pokračujícímu rozměňování pojmu gramotnosti – v USA je gramotnost definována jako schopnost bezchybně vyplnit formulář daňového přiznání.

Prof. S. Komenda

Děs a bída UP po smé...

Dokončení ze str. 7

a psal rukopis. V ideálním případě by se každý z autorů měl podílet na každém z těchto kroků. V reálném světě se práce často dělí podle specializace spoluautorů, ale klíčem k autorství je myšlenkový přínos, nikoli mechanická práce podle pokynů něhého jiného. Jak se zdůrazňuje v přehledu požadavků biomedicínských časopisů „pouhé financování, sběr dat nebo jen obecný dohled nad výzkumnou skupinou nejsou důvodem ke spoluautorství“. Každý z autorů musí být navíc schopen studii veřejně prezentovat, vysvětlit a obhájit.

Aplikace těchto kritérií na diplomky mi připadá poměrně přímočarý. Uvedu alespoň dva extrémní případy (tedy ty méně konfliktní, a tudíž snadno řešitelné). 1. Student přijde s vlastním návrhem výzkumu, sesbírá většinu nebo všechna data, zanalyzuje je statisticky, napíše první verzi rukopisu. Školitel poradí s designem studie, poskytuje konzultace, případně opraví statistiku a okomentuje rukopis. Závěr: student by měl být jediným autorem článku, školitel patří do poděkování. 2. Školitel vypíše téma, naplňuje design studie, zanalyzuje data, napíše rukopis. Student sesbírá data, nepřispěje ke studii po myšlenkové stránce, rukopis nepíše (neumí třeba anglicky), nebo jen „doladí“. Závěr: školitel je jediným autorem článku, student patří do poděkování.

Samozřejmě, že většina případů bude – jak už to tak u organických systémů od měňavky po studenta bývá – někde napůl. V každém případě ale máme jasné vodítko – pouhý „sběr dat...“ není důvodem ke spoluautorství. Na vědecké práci se cení schopnost vymyslet nové hypotézy, postupy či metodiky, ne práce stylu „cvičená polo-opice“. Podobně jako tomu bývá u solidní spolupráce mezi vědci, měli by se vždy školitel s diplomantem jasné dohodnout na dělbě práce i na dělbě autorství potenciálního publikačního výstupu.

Doc. T. Grim, Katedra zoologie a Ornitologická laboratoř PŘF UP

Pozn. red.: „Zavilost“ redakce, resp. uplatňované pravidlo uvádět u všech autorů jejich hlavní tituly jednotně, vyplývá ze zkušenosti, že míra lpění na údajích před a za jménem je mezi členy akademické obce UP velmi různá až protikladná.

14.–17. LISTOPADU

V. mezinárodní konference *Pohyb a zdraví*. FTK.

19. LISTOPADU

LA ROSA ENFLORRECE – *Růže rozkvétá*. UC UP, Kaple Božího Těla, 19 hod.

19.–20. LISTOPADU

Zaostřeno na rakouský film II. UC UP, Filmový sál. Více na www.pastichefilmz.org_blank.

20. LISTOPADU

JUDr. T. Kraus: *Holocaust z pohledu české židovské zkušenosti*. Přednáškový sál (tř. 1. máje 5), 17 hod.

Diplomový klavírní koncert L. Zapletalové. UC UP, Kaple Božího Těla, 18 hod.

Prof. S. Corduas: *Po stopách nezachytitelného autorského stylu Bohumila Hrabala*. FF UP, Katedra bohemistiky, učebna č 18, 18.30 hod.

A. Stroganov: *Ornitologie*. Malá scéna Zlín. UC UP, Divadelní sál, 19.30 hod.

21. LISTOPADU

Přístup k osobám se specifickými potřebami v zemích EU z pohledu vzdělávání dospělých. Konference. PdF UP, aula, 9 hod.

Mgr. V. Joza (Katedra botaniky PŘF JU): *Duby(Quercus) v přírodě ČR – první přiblížení*. Přednáška. PŘF UP (Slechtitelů 11), velký přednáškový sál, 16.30 hod.

Pocta sv. Cecilii. UC UP, Kaple Božího Těla, 18 hod.

Paraplíčka z Cherbourgu. Filmový klub. UC UP, Filmový sál, 20 hod.

Sto zvířat – nové CD: *Rozptýlení pro pozůstalé*. U-klub, 20 hod.

22. LISTOPADU

Moravský kazuistický seminář. Seminář. Posluchárna Neurologické kliniky FNO, 15–19 hod.

22.–23. LISTOPADU

Festival vzdělávání dospělých AEDUCA 2007. UC UP.

Platónovo Symposium v antické tradici. Konference.

Olomoucký fyzikální kaleidoskop. Seminář pro středoškolačky. PŘF UP (tř. 17. listopadu 50), 9 hod.

Angličtina na 1. stupni ZŠ. ZŠ. Britské centrum, 9 hod.

-red-

Brus jazyka českého

Zajímavosti

Některé slovní obraty jsou typické spíš pro mluvenou řeč a v psaném textu se vyskytují sporadicky. Jedním takovým slovním spojením, kterým přednášející uvádí příkladový materiál nebo poznámku na okraj, je konkrtní obrat „pro vaši zajímavost“. Jako by tím říkal, že se mu posluchači (posluchačky) jeví zvlášť zajímaví, a proto jim ještě něco řekne. To ale (snad) nemá na mysli. Zajímavý by měl být obsah uváděného sdělení, přednášející ho sděluje posluchačům pro zajímavost věci. Spojení „pro vaši zajímavost“ nesprávným způsobem zřejmě naznačuje, že to, co teď přednášející řekne, bude jistě posluchače zajímat. Nebo že to aspoň předpokládá.

Jak tedy vložit do výkladu a vypíchnout nějakou zajímavost? Pokud chce přednášející jen sdělit poznámku na okraj, pak ji uvede slovy „pro zajímavost:“ s intonační dvojtečkou před vlastním sdělením. Chce-li však atakovat posluchače, pak má řadu možností, např. „mohlo by vás zajímat, že...“, „bude vás zajímat, že...“, „mělo by vás zajímat, že...“.

Horší je, pokud je fráze „pro vaši zajímavost“ následovaná pokračováním nezajímavého výkladu pouhým výplňkovým obratem, při němž si posluchači dělají čárky, kolikrát jej přednášející použil.

-purista-